

Μουσείο και Σχολείο: Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα βασισμένο στη μουσειοβαλίτσα «Απο...τυπώνοντας τον Tériade»

Κυριάκου Μαρία

Δασκάλα - MSc "Μουσειολογία - Διαχείριση Πολιτισμού", Διεύθυνση ΠΕ Αν. Θεσσαλονίκης,
maria.kiriakou.2008@gmail.com

Μανωλίδου Αντιγόνη

Καθηγήτρια Εικαστικών - Εικαστικός, Διεύθυνση ΔΕ Αν. Θεσσαλονίκης,
antigoni269@gmail.com

Περίληψη

Κύρια έμπνευση του εκπαιδευτικού προγράμματος αποτέλεσε η εκδοτική δραστηριότητα του Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade. Οι εκδόσεις του, το περιοδικό «Verve» και τα «Μεγάλα Βιβλία», που απαρτίζουν τη βασική συλλογή του Μουσείου Tériade στη Βαρεία Μυτιλήνης, αποκλίνουν από την παραδοσιακή πρακτική της δημιουργίας ενός βιβλίου και χαρακτηρίζονται ως "οπτικά βιβλία". Βασικό σκοπό της εκπαιδευτικής δράσης αποτέλεσε η ενίσχυση της σχέσης του παιδιού με το βιβλίο και η ανάδειξή του σε αντικείμενο συμβολικής έκφρασης και δημιουργίας μέσα από μια εκπαιδευτική παρέμβαση που συνενώνει διδακτικά το μάθημα των εικαστικών τεχνών με μουσειοπαιδαγωγικές πρακτικές. Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε στο πλαίσιο των συναντήσεων του ομίλου «Βιβλίο+Τέχνη: Το Βιβλίο αλλιώς» του 1^{ου} Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου Θεσσαλονίκης. Οι δράσεις βασίστηκαν στην εφαρμογή της πρωτότυπης μουσειοβαλίτσας «Απο...τυπώνοντας τον Tériade», η οποία σχεδιάστηκε βάσει μουσειοπαιδαγωγικής μελέτης, επαναπροσδιορίστηκε βάσει διαμορφωτικής αξιολόγησης, κατασκευάστηκε με χρηματοδότηση του κοινωφελούς ιδρύματος Ιωάννη Σ. Λάτση και πρόκειται να δωρηθεί στο ομώνυμο Μουσείο Tériade.

Λέξεις – Κλειδιά: Μουσείο Tériade, μουσειοβαλίτσα, μη τυπική εκπαίδευση, τέχνη, βιβλίο

Εισαγωγή

Σύμφωνα με το ICOM (International Council of Museums) το μουσείο είναι «ένα ίδρυμα μόνιμο, χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξής της, ανοικτό στο κοινό και το οποίο ερευνά, αποκτά, συντηρεί, γνωστοποιεί και κυρίως εκθέτει τις υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και τη ψυχαγωγία» (Μιχαηλίδου, 2002). Βάσει, λοιπόν, του συγκεκριμένου ορισμού ο ρόλος και η λειτουργία του μουσείου έχουν την αφετηρία τους στην ανθρώπινη προσπάθεια συγκέντρωσης, διαφύλαξης και μελέτης υλικών αντικειμένων του παρελθόντος. Η μελέτη των υλικών αυτών τεκμηρίων αποτελεί μια προσπάθεια "ανάγνωσης" και κατανόησης μέσω της ύλης των αντιλήψεων, των ιδεών και των τάσεων συγκεκριμένων κοινωνιών σε δεδομένες χρονικές στιγμές, με σκοπό την απόδοση νοήματος (Νικονάκου, 2011). Η διαδικασία απόδοσης νοήματος δεν είναι όμως μονομερής, καθώς καθορίζεται από τη διάδραση μεταξύ παρατηρητή και αντικειμένου. Σύμφωνα με τις Μπούνια & Νικονάκου (2008) τα αντικείμενα συνδέονται πρωταρχικά με το δημιουργό τους, με την ιστορία του, τη θέση του και το ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό κεφάλαιο, ενώ παράλληλα πραγματώνουν την κοινωνική δομή, στην οποία ανήκει τόσο ο δημιουργός όσο και το ίδιο το αντικείμενο, στοιχεία που διαμεσολαβούν και καθορίζουν στη συνέχεια τη σχέση μεταξύ δημιουργού και θεατή. Συνεπώς, τα διαφορετικά επίπεδα προσέγγισης των αντικειμένων και οι διαφορετικές προσλαμβάνουσες παραστάσεις και τρόποι σκέψης μεταξύ των παρατηρητών έχουν ως αποτέλεσμα αυτά να υπόκεινται σε πολλαπλές "αναγνώσεις". Χαρακτηριστικά αναφέρεται από τη Νάκου (2001) ότι «κάθε υλικό τεκμήριο μπορεί να φέρει πολλά και ποικίλα, ακόμα και

αντιθετικά νοήματα, γιατί τα νοήματα δεν εξαρτώνται από το ίδιο το αντικείμενο, αλλά κυρίως από τη δυναμική της ερμηνείας του». Συνεπώς, τα αντικείμενα ως μουσειακά εκθέματα διαμεσολαβούν στην επικοινωνία του νοήματος και αποτελούν το σημείο τομής μουσείου και εκπαίδευσης.

Ο εκπαιδευτικός ρόλος του μουσείου

Η παιδαγωγική διάσταση του μουσείου συνδέεται και με τις δυνατότητες για μάθηση μέσω των αντικειμένων, καθώς όπως έχει υποστηριχθεί από τη Νικονάκου (2011) η διδακτική σημασία των αντικειμένων στα μουσεία είναι διπλή. Αυτή σχετίζεται αφενός με τα εγγενή κατασκευαστικά στοιχεία των αντικειμένων και τα περιεχόμενά τους και αφετέρου συνδέεται με τους τρόπους προσέγγισής τους. Κατά τη Hooper-Greenhill (Κακούρη-Χρόνη, 2006) η μελέτη των αντικειμένων παραπέμπει σε συσχετισμούς ανάμεσα στον πολιτισμό και στην τεχνολογία, τους ανθρώπους και τις κοινωνικές δομές, το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον, με αποτέλεσμα να προωθείται η ολόπλευρη μάθηση και η γνώση μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης. Η αναγκαιότητα μελέτης και ερμηνευτικής κατανόησης των αντικειμένων μέσω της σύγκλισης διαφορετικών επιστημονικών πεδίων διαφαίνεται και από τις διαφορετικές αξίες που αυτά φέρουν. Συγκεκριμένα, τα αντικείμενα του υλικού πολιτισμού χαρακτηρίζονται από την αξία της υλικότητας, της αυθεντικότητας, της πληροφίας που φέρουν και της αισθητικής τους ποιότητας (Μπούνια & Νικονάκου, 2008). Πρωταρχικά, η μελέτη των αντικειμένων ξεκινάει από τη διερεύνηση των στοιχείων που σχετίζονται με την υλικότητά τους και αφορούν τα ορατά χαρακτηριστικά, τα οποία άπτονται μιας αισθητηριακής αλληλεπίδρασης, ενώ στη συνέχεια ενεργοποιείται μια διανοητική διαδικασία κατά την οποία ο θεατής συλλογίζεται, επικοινωνεί, κάνει υποθέσεις για τα κατασκευαστικά, σχεδιαστικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά, για τις κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες παραγωγή τους και συγκρίνει τα αντικείμενα με τη σύγχρονη πραγματικότητα, συνδέοντας το παρόν με το παρελθόν και το μέλλον (Μπούνια & Νικονάκου, 2008). Ουσιαστικά, η διαδικασία "ανάγνωσης" και κατανόησης του εννοιολογικού φορτίου των αντικειμένων συντελείται μέσω των αισθήσεων. Τα αντικείμενα γίνονται αφορμή για την ανάπτυξη μιας προσωπικής και δημιουργικής αλληλεπίδρασης μέσω μιας αισθητηριακής προσέγγισης που συνδέει τις πνευματικές με τις χειρωνακτικές δράσεις.

Στο σημείο αυτό αξίζει, όμως, να σημειωθεί ότι το μουσείο, όπως ορίζεται και από τον ICOM, θα πρέπει να αποτελεί έναν χώρο ανοιχτό προς το ευρύ κοινό. Συνεπώς, ο εκπαιδευτικός ρόλος του μπορεί να επιτευχθεί υιοθετώντας επικοινωνιακές και εκπαιδευτικές πρακτικές που ευνοούν και ενισχύουν την προσβασιμότητα για τις διάφορες ομάδες κοινού. Χαρακτηριστικά αναφέρεται από τον Kerschensteiner ότι «η μόρφωση είναι μια αξία που το μουσείο καλείται να υπηρετήσει όχι μόνο για όσους την κατέχουν ήδη· πρέπει να την κάνει προσβάσιμη για όσο το δυνατό περισσότερους ανθρώπους» (Νικονάκου, 2011). Ο χώρος του μουσείου, λοιπόν, κρίνεται σκόπιμο να χαρακτηρίζεται από μια πλουραλιστική, πολυαισθητηριακή προσέγγιση, με πολυποικίλη στόχευση, προκειμένου να εξυπηρετούνται οι διαφορετικές ομάδες κοινού. Τα μουσεία ενδείκνυνται για μια τέτοιου είδους προσέγγιση καθώς, σύμφωνα με τον Gardner, μέσα από τα εκθέματα και τις εκπαιδευτικές δράσεις τους προσφέρουν πολλαπλά ερεθίσματα, που ανταποκρίνονται στους διάφορους τύπους μάθησης, δημιουργώντας μια δυναμική συνθήκη ουσιαστικής μάθησης (Ντιρογιάννη, 2011).

Τα μουσεία, λοιπόν, προκειμένου να εξυπηρετήσουν την εκπαιδευτική στόχευσή τους και να επιτύχουν την συστηματική καλλιέργεια του κοινού ενέταξαν στην εκπαιδευτική τους πολιτική την ανάπτυξη οργανωμένων εκπαιδευτικών παρεμβάσεων και προγραμμάτων. Οι εκπαιδευτικές εφαρμογές που σχεδιάζονται και υλοποιούνται στο πλαίσιο των μουσειακών συλλογών εντάσσονται στα πρότυπα της μη τυπικής μάθησης/ εκπαίδευσης. Οι μορφές και τα είδη της μη τυπικής εκπαιδευτικής δραστηριοποίησης του μουσείου χαρακτηρίζονται από ποικιλία και διαφοροποίηση όσον αφορά τα επικοινωνιακά σχήματα που αναπτύσσονται. Η

Νικονάκου (2011) κάνει διάκριση ανάμεσα στις δραστηριότητες άμεσης επικοινωνίας με το κοινό και στις δραστηριότητες έμμεσης επικοινωνίας. Πιο αναλυτικά, οι πρώτες βασίζονται στην αλληλεπίδραση μεταξύ μουσειοπαιδαγωγών και ομάδων κοινού, ενώ οι δεύτερες στην αυτόνομη αλλά καθοδηγούμενη δραστηριοποίηση των επισκεπτών είτε εντός είτε εκτός μουσειακού χώρου. Στις πρακτικές έμμεσης επικοινωνίας συγκαταλέγονται οι μουσειοβαλίτσες που στόχο έχουν τη δραστηριοποίηση εκτός μουσειακού χώρου. Ειδικότερα, οι όροι μουσειοσκευή, μουσειοβαλίτσα και εκπαιδευτικό πακέτο αναφέρονται σε οργανωμένο εκπαιδευτικό υλικό το οποίο αξιοποιείται συχνά στο πλαίσιο σχολικών δράσεων για την προετοιμασία μιας επίσκεψης, αλλά και γενικότερα για την άρση των περιορισμών προσβασιμότητας και την παροχή ευκαιριών σε ομάδες κοινού που δεν μπορούν να επισκεφτούν συγκεκριμένα μουσεία (Νικονάκου, 2011).

Μουσεία τέχνης και καλλιτεχνική εκπαίδευση

Στο σύγχρονο σχολείο οι στόχοι της ποιοτικής καλλιτεχνικής παιδείας ζητούν από τα παιδιά της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να συμπληρώσουν μια σειρά καθοδηγούμενων μαθημάτων που να συνδυάζουν την ιστορία και την κριτική τέχνης, την αισθητική παιδεία και την παραγωγή τέχνης. Η διδακτική εννοιών, δεξιοτήτων, οπτικών, και η χρήση στοιχείων που είναι εγγενή στις εικαστικές τέχνες, οφείλουν να αποτελούν το σκοπό της τέχνης στη γενική εκπαίδευση (Zeller, 1987). Στο πλαίσιο αυτό, η μουσειακή εκπαίδευση είναι μάλλον θεμελιώδες στοιχείο όλων των σχολικών προγραμμάτων παρά απλό συμπλήρωμα, εμπλουτισμός ή απλή πηγή για το μάθημα των εικαστικών. Επιπλέον, η εικαστική σκηνή του μεταμοντέρνου κόσμου δεν μπορεί να ιεραρχηθεί ούτε και οι λύσεις που έχουν προταθεί μπορεί να χαρακτηριστούν ως σωστές ή λανθασμένες. Η μεγάλη σχετικότητα του κοινωνικού/ πολιτιστικού περιβάλλοντος που ανταγωνίζεται παραδοσιακές πολιτιστικές αξίες έχει αποκτήσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους ιστορικούς τέχνης και θεωρείται θεμελιώδης για την αισθητική παιδεία των νέων. Σε αυτή τη νέα θεώρηση της εικαστικής παιδείας η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι χώροι τέχνης συνεισφέρουν στον τρόπο που βλέπουμε τον κόσμο είναι το ίδιο σημαντική όσο και τα έργα που αυτοί περιέχουν (Grigg, 2004).

Τα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα συνεισφέρουν στην αισθητική ανάπτυξη επιστρατεύοντας μεγάλη ποικιλία μορφών τέχνης που καθιστούν τις εικαστικές τέχνες προσίτες με τη χρήση μεθόδων που προωθούν το εικαστικό βίωμα, αρχικά δίχως λεκτικές μορφές κατανόησης έργων. Οι εμπειρίες αυτές βοηθούν τους μαθητές να κατανοήσουν και να βιώσουν έργα τέχνης και προωθούν τη συγχώνευση και την αλληλεπίδραση εννοιών και προηγούμενων εμπειριών με την άμεση πρόσληψη της τέχνης. Η τέχνη, σε ένα ειδικά σχεδιασμένο μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα, φορητό ή όχι, είναι το κοινό πεδίο και το κεντρικό σημείο ενδιαφέροντος μέσα από το οποίο συσχετίζονται διαφορετικά μαθησιακά πεδία (Zeller, 1987).

Κατά τη διαδικασία εικαστικής παραγωγής, σύμφωνα με τον Dewey, ο καλλιτέχνης σκέφτεται με ποιοτικούς όρους που αφορούν το μέσον που χειρίζεται. Οι όροι αυτοί είναι τόσο κοντά στο αντικείμενο που παράγει, ώστε μετουσιώνονται σε αυτό. Η επιθυμία για αποκατάσταση νοήματος και συνοχής μετατρέπει τα συναισθήματα σε ενδιαφέρον για αντικείμενα ως συνθήκη πραγμάτωσης νοήματος. Η ύλη ταυτίζεται με το νόημα (Dewey, 1934). Η ερμηνευτική διάσταση των μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων και πακέτων, όπως διαμορφώνεται στο σύγχρονο καλλιτεχνικό πεδίο, εξετάζει επιπλέον την πρόθεση και την απόδοση νοήματος σε έργα τέχνης. Όπως αναγνωρίζεται από σύγχρονες θεωρίες αυτή είναι διαδικασία που περιλαμβάνει το δανεισμό από προηγούμενα νοήματα (Sturken & Catwright, 2018). Ερευνητικά εργαλεία σε αυτό το πεδίο αποτελούν οι παραδοσιακοί τρόποι παρατήρησης αλλά και στοχευμένη μεθοδολογία που εμπλέκει τους θεατές, ώστε να έχουν ενεργή συμμετοχή σε διαλόγους μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου. Η ερμηνεία των έργων τέχνης, εφόσον αυτά θεωρούνται στοιχεία ενός οπτικού λεξιλογίου, σχετίζεται με την

ερμηνευτική μεθοδολογία (Silverman, 1983). Στο βαθμό που η σημασία που αποδίδεται σε κάτι σχετίζεται άμεσα με το υποκειμένο που προσδίδει τη σημασία, η ερμηνευτική μεθοδολογία άπτεται άμεσα της ψυχολογίας. Η εμπειρία μας με έργα τέχνης είναι αρχικά οπτική και συναισθηματική. Σχεδόν άμεσα, όμως, επιχειρούμε να ερμηνεύσουμε για τον εαυτό μας την απόκρισή μας. Συνεπώς, η ερμηνεία έργων τέχνης εμπλέκει τους ίδιους τους θεατές και τους πληροφορεί επιπλέον για τον εαυτό τους.

Η περίπτωση του μουσείου Tériade

Η διαλεκτική αυτή συνομιλία μεταξύ τέχνης και υποκειμένου απασχόλησε σε πολλαπλά επίπεδα τόσο τον χώρο της καλλιτεχνικής δημιουργίας όσο και τους εμπλεκόμενους φορείς. Ο Στρατής Ελευθεριάδης (Μυτιλήνη 1897- Παρίσι 1983) αποτέλεσε μία σημαντική μορφή του εικαστικού γίνεσθαι της εποχής του, καθώς υπήρξε ένας από τους πιο διακεκριμένους τεχνοκριτικούς, εκδότες καλλιτεχνικών εντύπων και συλλέκτες έργων τέχνης της Ευρώπης του 20^{ου} αιώνα. Σε νεαρή ηλικία εγκαταστάθηκε στο Παρίσι και κινήθηκε στον πυρήνα της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας του γαλλικού μοντερνισμού. Ο Στρατής Ελευθεριάδης ή Τέριαντ, όπως καθιερώθηκε μετέπειτα στους καλλιτεχνικούς κύκλους, οραματίστηκε μέσω του εκδοτικού του έργου να συνενώσει τις οπτικές τέχνες με τη λογοτεχνία και την ποίηση. Δεν είναι τυχαίο που ο ίδιος χαρακτήριζε τις εκδόσεις του ως "οπτικά βιβλία". Οι εκδόσεις του, η καθεμία με τα δικά της μοναδικά χαρακτηριστικά, ξέφυγαν από την παραδοσιακή σχολή της δημιουργίας ενός βιβλίου και αποτέλεσαν χώρο συνάντησης σημαντικών καλλιτεχνών και συγγραφέων.

Πιο αναλυτικά το 1937 με την ίδρυση της «Εκδοτικής Εταιρίας της Επιθεώρησης Verve» ο Τέριαντ ανέλαβε την κυκλοφορία του "ωραιότερου περιοδικού στον κόσμο", του περιοδικού «Verve», μιας δίγλωσσης πολυτελούς επιθεώρησης τέχνης, που τόσο στα γαλλικά όσο και στα αγγλικά σημαίνει «οίστρος». Κυκλοφόρησαν συνολικά 26 τεύχη του περιοδικού, ποικίλης θεματικής. Στα τεύχη του «Verve» συνυπάρχουν θεωρητικά κείμενα για την τέχνη και εικαστικά έργα, αναφορές στα κλασικά αριστουργήματα του παρελθόντος και φωτογραφίες από διακεκριμένους καλλιτέχνες. Αξιοσημείωτο είναι ότι μέσω του «Verve» ο Τέριαντ δημιούργησε το κατάλληλο πλαίσιο ανάπτυξης μιας διαλεκτικής συνομιλίας ανάμεσα στους καλλιτέχνες και τους συγγραφείς, δημιουργώντας ένα συνολικό έργο. Χαρακτηριστικά αναφέρει ο Καλλιγιάννης στον πρώτο επίσημο κατάλογο του μουσείου: «ο Τέριαντ με το εκδοτικό του δαιμόνιο ξαναμοίρασε τους ρόλους και έδωσε τη δυνατότητα στους μεγάλους ζωγράφους του 20^{ου} αιώνα να εκφραστούν μέσα από το βιβλίο, χέρι με χέρι με την ποίηση και γενικά τη γραφή, δημιουργώντας έτσι ένα αδιάσπαστο σύνολο με αυτή». Επίσης, μέσω του περιοδικού επιχειρήθηκε αφενός η ανάδειξη και αφετέρου η διευκόλυνση του κοινωνικού ρόλου της πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας κάθε μορφής. Στον κατάλογο του μουσείου «Tériade Εκδότης: Εκατονταετηρίδα 1897-1997» αναφέρεται ότι βασική στόχευση του περιοδικού Verve ήταν να παρουσιάσει την τέχνη στενά συνυφασμένη με τη ζωή κάθε εποχής και να προσκομίσει μαρτυρίες της συμμετοχής των καλλιτεχνών στα σημαντικά γεγονότα του καιρού τους σε όλους τους τομείς της τέχνης.

Εκτός, όμως, από τα τεύχη του περιοδικού Verve, στο εκδοτικό έργο του Τέριαντ περιλαμβάνεται και η σειρά των Βιβλίων των Καλλιτεχνών, τα λεγόμενα «Μεγάλα Βιβλία». Πρόκειται για βιβλία που δημιουργήθηκαν αποκλειστικά από έναν δημιουργό. Συγκεκριμένα, μέσα από τα 26 τεύχη που εξέδωσε, ο Τέριαντ επιχειρήσε να αναδείξει το προσωπικό ιδίωμα κάθε καλλιτέχνη. Οι καλλιτέχνες κλήθηκαν όχι μόνο να εικονογραφήσουν ένα κείμενο αλλά να δημιουργήσουν ένα βιβλίο, συνταιριάζοντας όλα τα στοιχεία του από το εξώφυλλο έως την τελευταία σελίδα, είτε επιλέγοντας λογοτεχνικά έργα είτε συνθέτοντας ένα δικό τους κείμενο. Ο ίδιος διηύθυνε και συντόνιζε το όλο εγχείρημα παραχωρώντας στους δημιουργούς την απόλυτη ελευθερία στην επιλογή του θέματος και στο χρόνο εκτέλεσης, επαγρυπνώντας όμως πάντα και παρακολουθώντας με το αλάνθαστο αισθητήριό του την εξέλιξη του έργου, αναφέρει ο Καλλιγιάννης στον πρώτο κατάλογο του μουσείου.

Όσον αφορά τα μέσα αναπαραγωγής, η επιμελήτρια της επανέκθεσης του μουσείου Tériade, Κοντογιώργη (2014), σημειώνει ότι ο Tériade αναδείχθηκε ως εκδότης «με υψηλές απαιτήσεις σε ό,τι αφορά το αισθητικό αποτέλεσμα των εκδόσεών του και εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο τις τεχνολογικές δυνατότητες που του έδινε η χαρακτηριστική, αξιοποιώντας παράλληλα τον κοινωνικό της ρόλο». Βασική στόχευση τόσο της επιθεώρησης τέχνης Verne όσο και αργότερα των Βιβλίων των Καλλιτεχνών αποτέλεσε η ισορροπία ανάμεσα στα κείμενα και την εικόνα, η εξαιρετική ποιότητα της εκτύπωσης με την παρουσίαση πρωτότυπων έργων τέχνης, τα οποία συνδυάστηκαν με κλασικά έργα, καταδεικνύοντας την πεποίθηση του Tériade για την αδιάλειπτη συνέχεια της τέχνης. Το σύνολο του εκδοτικού του έργου φυλάσσεται και εκτίθεται σε ένα μουσείο μοναδικό στο είδος του, το Μουσείο-Βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade, το οποίο βρίσκεται στη Βαρεία Μυτιλήνης, στη Λέσβο.

Μουσειοπαιδαγωγικό σκεπτικό και βασικός σκοπός προγράμματος

Σε ένα βιβλίο η αφηγηματική περιπλάνηση, η πληροφόρηση, η συναισθηματική ενεργοποίηση, ο εσωτερικός αναστοχασμός και γενικότερα η συμβολική επικοινωνία αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικές διεργασίες που επιτυγχάνονται μέσω των εμπλεκομένων ρόλων λόγου και εικόνας, σε μια εποχή μάλιστα που οι ραγδαίες τεχνολογικές αλλαγές έχουν αναδείξει τη σημασία της εικόνας ως κύριου επικοινωνιακού μέσου. Λόγος και εικόνα στον έντυπο λόγο λειτουργούν οργανικά και τίθενται σε ένα συνεχή διάλογο. Αυτή η συνύπαρξη αποκαλύπτει την διττή ιδιότητα του λόγου, που λειτουργεί ταυτόχρονα ως έννοια και ως εικόνα, καθώς ο τρόπος που χρησιμοποιούνται οι οπτικές μορφές και τα σύμβολα μοιάζουν με τον τρόπο που χρησιμοποιούνται οι λέξεις. Συγκεκριμένα, ο γραπτός λόγος πέρα από την αφηγηματική και περιγραφική του ιδιότητα αποτελεί και έναν οπτικό κώδικα. Ως τέτοιος έχει αναπόφευκτα αισθητική βαρύτητα, ενώ αντίστοιχα οι εικόνες μπορεί να διαθέτουν αφηγηματικό χαρακτήρα και εννοιολογική αξία. Το βιβλίο, λοιπόν, αποτελεί μια πολυσύνθετη δημιουργική σύλληψη, όπου διαφορετικοί κώδικες, ο καθένας με τα δικά του μέσα, καλούνται να συνθέσουν ένα συνολικό επικοινωνιακό αποτέλεσμα. Αξιοσημείωτο παράδειγμα αυτού του συμβολικού τρόπου επικοινωνίας και της πολλαπλότητας της έκφρασης στον έντυπο λόγο αποτελεί το εκδοτικό έργο του Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade, το οποίο αποτέλεσε πεδίο διαλεκτικής συνομιλίας μεταξύ καλλιτεχνών και συγγραφέων.

Τα βιβλία των εκδόσεων Tériade, ως μοναδικά αντικείμενα τέχνης, φέρουν πολλαπλά νοήματα και προσφέρονται για μια δημιουργική αισθητηριακή αλληλεπίδραση. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η ίδιος τα χαρακτήριζε ως "οπτικά βιβλία". Δεδομένων των δυνατοτήτων αισθητικής ανάπτυξης και του εκπαιδευτικού φορτίου που τα μουσειακά αυτά υλικά τεκμήρια φέρουν, επιχειρήθηκε η αξιοποίηση της μουσειακής συλλογής και το "άνοιγμά" της στο ευρύ σχολικό κοινό μέσω της δημιουργίας ενός φορητού εκπαιδευτικού υλικού στη λογική «της μουσειοπαιδαγωγικής που εγκαταλείπει το μουσείο για να συναντήσει το κοινό» (Νικονάκου, 2011). Η εκδοτική δραστηριότητα του Tériade αποτέλεσε κύρια έμπνευση για το σχεδιασμό του εκπαιδευτικού προγράμματος και της μουσειοβαλίτσας «Απο...τυπώνοντας τον Tériade». Με τη διδακτική αξιοποίηση μουσειοπαιδαγωγικών πρακτικών και των εικαστικών τεχνών επιχειρήθηκε η σύνδεση του σχολείου με το χώρο του μουσείου και το ευρύτερο πολιτισμικό γίνεσθαι. Συγκεκριμένα, μέσω του εν λόγω προγράμματος επιχειρείται η ενίσχυση της σχέσης του παιδιού με το βιβλίο και η ανάδειξή του σε αντικείμενο συμβολικής έκφρασης και δημιουργίας, μέσα από μια εκπαιδευτική παρέμβαση που συνενώνει διδακτικά το μάθημα των εικαστικών τεχνών με μουσειοπαιδαγωγικές πρακτικές.

Μεθοδολογία

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της μουσειοβαλίτσας «Απο...τυπώνοντας τον Tériade» σχεδιάστηκε αρχικά στο πλαίσιο διπλωματικής εργασίας του ΔΠΜΣ "Μουσειολογία - Διαχείριση Πολιτισμού" κατά τον ακαδημαϊκό κύκλο σπουδών 2014-16. Στη συνέχεια κατόπιν

συνεργασίας μεταξύ δύο εκπαιδευτικών, δασκάλας-μουσειολόγου και εικαστικού, ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός επαναπροσδιορίστηκε βάσει διαμορφωτικής αξιολόγησης κατά τη διάρκεια της πιλοτικής υλοποίησης του προγράμματος, στο πλαίσιο των συναντήσεων του ομίλου «Βιβλίο+Τέχνη: Το Βιβλίο αλλιώς» του 1^{ου} Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου Θεσσαλονίκης [εντ. ΑΠΘ]. Παράλληλα, η όλη δράση εντάχθηκε στο πρόγραμμα «Μαθαίνουμε παρέα» και η μουσειοβαλίτσα κατασκευάστηκε με χρηματοδότηση του κοινωφελούς Ιδρύματος Ιωάννη Σ. Λάτση. Στη δράση συμμετείχαν 12 μαθητές και μαθήτριες, 5 αγόρια και 7 κορίτσια, ηλικιακής βαθμίδας Γ'-Δ'-Ε' Δημοτικού και διήρκεσε 8 μήνες κατά το σχολικό έτος 2017-18. Κατόπιν η εκπαιδευτική βαλίτσα τέθηκε προς δανεισμό και το πρόγραμμα «Απο...τυπώνοντας τον Tériade» υλοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2019-20 σε δύο ακόμη δημοτικά σχολεία της Θεσσαλονίκης, όπου συνεργάστηκαν η δασκάλα της τάξης με την εικαστικό. Συγκεκριμένα στις εκπαιδευτικές δράσεις συμμετείχαν 24 μαθητές/τριες Δ' δημοτικού, 12 αγόρια και 12 κορίτσια από το 43^ο ΔΣ Θεσσαλονίκης, και 25 μαθητές/τριες Δ' δημοτικού, 8 αγόρια και 17 κορίτσια από το 40^ο ΔΣ Θεσσαλονίκης.

Μετά την ολοκλήρωση των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων ζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς που υλοποίησαν το πρόγραμμα να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο για την αξιολόγηση ποιοτικών δεδομένων και την εξαγωγή των αποτελεσμάτων. Πιο αναλυτικά, δημιουργήθηκε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου, τρεις ερωτήσεις τετράβαθμης κλίμακας τύπου Likert και μία ερώτηση διχοτομικής κλίμακας, καθώς και εννέα ερωτήσεις ανοιχτού τύπου (Ζαφειρόπουλος, 2015). Το εν λόγω ερευνητικό εργαλείο διερευνά αρχικά ορισμένες γενικές πληροφορίες της ομάδας εφαρμογής (αριθμός παιδιών, ηλικία, φύλο, σχολείο) καθώς και πληροφορίες σχετιζόμενες με το πρότερο γνωστικό και εμπειρικό απόθεμα. Συγκεκριμένα, μελετώνται οι προηγούμενες πολιτιστικές εμπειρίες των μαθητών/τριών καθώς και τα αναγνωστικά τους ενδιαφέροντα. Στη συνέχεια του ερωτηματολογίου επιχειρείται η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού προγράμματος με τη διερεύνηση των δράσεων που υλοποιήθηκαν, των στόχων που ικανοποιήθηκαν, την ανταπόκριση των μαθητών/τριών και τις ενδεχόμενες δυσκολίες που προέκυψαν. Τέλος, στο τελευταίο μέρος επιχειρείται η αποτίμηση του περιεχομένου της μουσειοσκευής, όσον αφορά την επιλογή των έργων από τη μουσειακή συλλογή στην εξυπηρέτηση των στόχων, τη σαφήνεια στη χρήση του οδηγού εφαρμογής και του πρόσθετου πληροφοριακού υλικού του προγράμματος, καθώς και τη χρησιμότητα του βοηθητικού υλικού (μικρό τυπογραφείο, ταμπλό, οπτικοακουστικό υλικό, ιστοσελίδα) που περιλαμβάνεται στη βαλίτσα.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στηρίχθηκε στη θεωρία μάθησης του εποικοδομισμού, όπου η νέα γνώση οικοδομείται πάνω στο πρότερο γνωστικό και εμπειρικό απόθεμα των εμπλεκόμενων σε συνάρτηση με το περιβάλλον (Ματσαγγούρας, 2007). Η διαδικασία μάθησης συνδέεται με τη διαδικασία διαμόρφωσης προσωπικών νοημάτων και διαμεσολαβείται αφενός από την ενεργή δραστηριοποίηση και αφετέρου από τις πρότερες εμπειρίες και, γενικότερα, το πολιτισμικό και γνωστικό υπόβαθρο. Συνεπώς, η έννοια της εμπειρίας κατέχει κεντρική θέση. Η εκπαίδευση δεν στηρίζεται στην πληροφορία για το αντικείμενο, αλλά στην αντίδραση στο αντικείμενο, δηλαδή την άμεση επαφή με τα πράγματα και τον τρόπο που ενεργοποιείται ο νοητικός, συναισθηματικός και αισθητικός κόσμος του παιδιού (Κακούρα-Χρόνη, 2006). Κατά τη διαδικασία μάθησης ζητούμενο δεν είναι η ποσότητα της γνώσης, αλλά στο επίκεντρο τίθεται η υποκειμενική δράση και η εμπειρία, ενώ μεγάλη βαρύτητα δίνεται και στο ρόλο του συναισθήματος και των αισθήσεων.

Επίσης, στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό αξιοποιήθηκαν και οι θεωρητικές αρχές της ενεργητικής-βιωματικής μάθησης. Ειδικότερα η μάθηση συντελείται μέσα από την ενεργή δραστηριοποίηση, καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο την εμπειρία αφετηρία, προκειμένου να συντελεστεί η μάθηση μέσα από την πράξη (learning by doing). Ωστόσο, όλες οι εμπειρίες δεν έχουν το ίδιο εκπαιδευτικό αντίκρισμα, καθώς απαιτείται η συστηματική οργάνωση και αξιοποίησή τους, ενώ θεωρείται ιδιαίτερα κρίσιμος ο συνδυασμός της χειρωνακτικής

εργασίας (hands-on) με τη διανοητική επεξεργασία (minds-on) προκειμένου να επιτευχθεί η μάθηση (Hein, 1998).

Τέλος, στη θεωρητική τεκμηρίωση των δράσεων συγκαταλέγεται και η κοινωνικο-πολιτισμική θεωρία μάθησης του Vygotsky (1978), κατά την οποία η μάθηση συντελείται μέσα από μια σύνθετη διανοητική, κοινωνική και διαδραστική διαδικασία. Αναλυτικότερα, η διαδικασία μάθησης έχει κοινωνικό χαρακτήρα, καθώς ζητούμενο δεν είναι απλώς η κατάκτηση συγκεκριμένων γνώσεων αλλά η απόκτηση στρατηγικών και εργαλείων σκέψης, οι οποίες καταρχήν αναπτύσσονται σε κοινωνικό επίπεδο διαπροσωπικής επικοινωνίας και μετά εσωτερικεύονται από τα άτομα (Νάκου, 2001). Η κατάκτηση των ανώτερων λειτουργιών διαγράφει πορεία που περνά μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση και καταλήγει στον αυτοέλεγχο και στην αυτορρύθμιση, με αποτέλεσμα οι κοινωνικές διεργασίες κατά ένα τρόπο να εσωτερικεύονται (Κολιάδης, 2007). Ωστόσο στην όλη πορεία ανάπτυξης σημαντική είναι και η δυναμική σχέση λόγου και πράξης, καθώς η σκέψη μεταφράζεται σε λόγο και ο λόγος διαμορφώνει τη σκέψη.

Διαδικασία υλοποίησης

Η βασική κατεύθυνση στις δραστηριότητες του προγράμματος υπαγορεύτηκε από την εφαρμογή της πρωτότυπης μουσειοβαλίτσας «Απο... τυπώνοντας τον Tériade». Η βαλίτσα περιλαμβάνει ένα οργανωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και υποστηρικτικό υλικό, έντυπο και ψηφιακό πληροφοριακό υλικό καθώς και εποπτικά μέσα, βασισμένο στη μόνιμη συλλογή του Μουσείου Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade, ενώ η υλοποίησή του υποστηρίζεται από έναν αναλυτικό εκπαιδευτικό οδηγό. Πιο συγκεκριμένα, ένα επιτραπέζιο διαδραστικό ταμπλό, στο οποίο παρουσιάζεται τμηματικά η πορεία ζωής του Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade, στάθηκε αφορμή ώστε οι μαθητές/τριες να γνωρίσουν τον ίδιο και το εκδοτικό του έργο και να ακολουθήσουν μια αντίστοιχη εκπαιδευτική πορεία. Με αφετηρία το Παρίσι και προορισμό την Μυτιλήνη, με 54 αντίγραφα έργων της συλλογής του μουσείου και με ένα πληροφοριακό βίντεο για την τυπογραφία και την χαρακτική, το οποίο προβάλλεται στον εκθεσιακό χώρο του μουσείου και περιλαμβάνεται στη βαλίτσα, υλοποιήθηκαν διάφορες εκπαιδευτικές δράσεις ποικίλης θεματικής.

Στις δράσεις αυτές τα παιδιά του 1^{ου} Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου Θεσσαλονίκης ασχολήθηκαν με τεχνικές εικαστικού ενδιαφέροντος, όπως η χαρακτική, τα τυπώματα και το κολλάζ. Γνώρισαν την τυπογραφική μέθοδο του Γουτεμβέργιου και τύπωσαν τα δικά τους κείμενα στα πρότυπα της τότε τεχνολογίας με τη βοήθεια ενός μικρού τυπογραφείου, που περιλαμβάνεται στην βαλίτσα. Παρατήρησαν γραφικούς χαρακτήρες διαφόρων καλλιτεχνών και δημιούργησαν τις δικές τους ηλεκτρονικές γραμματοσειρές. Με δράσεις δημιουργικής γραφής επιδόθηκαν στην παραγωγή πρωτότυπων κειμένων και ποιημάτων (Λίμερικ, σουρεαλιστικές ιστορίες) και τύπωσαν τα κείμενά τους. Κατόπιν δημιούργησαν διάφορες αφίσες σε μια προσπάθεια σύνδεσης λόγου και εικόνας. Μελέτησαν το ζήτημα της εικονογράφησης όπως αποτυπώθηκε σε πέντε «Βιβλία Καλλιτεχνών» της συλλογής του μουσείου («Μύθοι» του Marc Chagall, «Τσίρκο» του Fernand Léger και του Marc Chagall, «Πόλη» του Fernand Léger και «Παρίσι δίχως Τέλος» του Alberto Giacometti). Δημιούργησαν πρωτότυπα βιβλία, όπως αναδιπλούμενα βιβλία, βιβλία τσέπης, βιβλία με ρυζόχαρτο γύρω από προκαθορισμένες θεματικές. Τέλος, σχεδίασαν και δημιούργησαν το "Μεγάλο Βιβλίο" της τάξης τους. Συγκεκριμένα, με απόθεμα τις εμπειρίες που αποκόμισαν από την όλη πορεία και με απόλυτη ελευθερία επιμελήθηκαν εικαστικά και συγγραφικά τον προσωπικό τους "χώρο" στην κοινή αυτή καλλιτεχνική παραγωγή. Παράλληλα με τις προαναφερόμενες εκπαιδευτικές δράσεις, αξίζει να σημειωθεί ότι έγινε διάχυση του προγράμματος στην ευρύτερη σχολική κοινότητα με την εμπλοκή όλων των μαθητών/τριών του σχολείου στην παραγωγή πρωτότυπων και αυτοσχέδιων βιβλίων προσαρμοσμένων στην ηλικία και τα ενδιαφέροντά τους. Κορύφωση των εργασιών αποτέλεσε η διοργάνωση έκθεσης στο Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας - Θράκης, στην οποία παρουσιάστηκε όλο το παραγόμενο έργο του προγράμματος.

Όσον αφορά τα δύο δημοτικά σχολεία που δανείστηκαν τη μουσειοσκευή, οι εκπαιδευτικές δράσεις υλοποιήθηκαν στις ώρες της ευέλικτης ζώνης και στο μάθημα των εικαστικών και διήρκεσαν ένα μήνα. Οι εκπαιδευτικοί εργάστηκαν εξατομικευμένα δίχως να εφαρμόζουν το σύστημα της συνδιδασκαλίας έχοντας, όμως, προγραμματίσει από κοινού έναν εκπαιδευτικό σχεδιασμό για τις επιλεγμένες δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, οι εικαστικές τεχνικές, όπως η χαρακτική, εφαρμόστηκαν από τις εικαστικούς των σχολείων, ενώ οι δραστηριότητες γύρω από τη θεματική της τυπογραφίας και της δημιουργίας βιβλίων από τις δασκάλες. Οι εκπαιδευτικές δράσεις που υλοποιήθηκαν προσαρμόστηκαν στις ιδιαίτερες σχολικές συνθήκες, δηλαδή τα ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών, τους ιδιαίτερους εκπαιδευτικούς στόχους και τον διαθέσιμο διδακτικό χρόνο. Άλλωστε, το πρόγραμμα της μουσειοβαλίτσας είναι σχεδιασμένο με τέτοιο τρόπο που παρέχει τη δυνατότητα επιλογής και προσαρμογής των δράσεων ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες και τα ενδιαφέροντα της ομάδας εφαρμογής. Πιο αναλυτικά, στο 43^ο Δημοτικό σχολείο κατά την υλοποίηση του προγράμματος οι μαθητές/τριες ασχολήθηκαν με τεχνικές χαρακτικής, τυπώματος και κολλάζ, δημιούργησαν πρωτότυπα βιβλία τσέπης και μελέτησαν τον τρόπο εικαστικής απεικόνισης ενός ποιήματος. Στο 40^ο Δημοτικό σχολείο η εφαρμογή του προγράμματος εστιάστηκε στις τεχνικές στοιχειοθεσίας και τύπωσης με τη βοήθεια του μικρού τυπογραφείου, αναδεικνύοντας τον τρόπο επικοινωνίας και έκφρασης με βάση το τεχνολογικό πλαίσιο της εποχής ανακάλυψης της τυπογραφίας και επιδόθηκαν στη δημιουργία αναδιπλούμενων βιβλίων.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η εκπαιδευτική βαλίτσα «Απο... τυπώνοντας τον Tériade» πρόκειται να δωρηθεί στο ομώνυμο Μουσείο (Tériade) στη Βαρεία Μυτιλήνης, προκειμένου να διατεθεί προς δανεισμό και να αξιοποιηθεί από όλα τα σχολεία της χώρας. Περαιτέρω φωτογραφικό και πληροφοριακό υλικό, όσον αφορά τη μουσειοσκευή και την υλοποίηση των δράσεων, μπορούν να αναζητηθούν στην ηλεκτρονική σελίδα που σχεδιάστηκε για τις ανάγκες του προγράμματος: <https://teriadeinschool.wordpress.com>.

Αποτελέσματα

Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε συνολικά σε 61 παιδιά, 33 κορίτσια και 28 αγόρια, ηλικιακής βαθμίδας Γ'-Δ'-Ε' δημοτικού. Η ανάλυση των δεδομένων κινήθηκε γύρω από τους τρεις βασικούς άξονες στη βάση των οποίων δομήθηκε το ερωτηματολόγιο, τις πρότερες εμπειρίες των παιδιών, την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού προγράμματος και την αποτίμηση του περιεχομένου της μουσειοσκευής.

Όσον αφορά τον πρώτο άξονα, οι μαθητές/τριες φαίνεται ότι έχουν αρκετές εμπειρίες από τη συμμετοχή τους σε μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα ποικίλης θεματικής. Τα αναγνωστικά τους ενδιαφέροντα κινούνται γύρω από διάφορες θεματικές, όπως το διάστημα, η μυθολογία, οι ιστορίες μυστηρίου, οι περιπέτειες, τα κόμικς και τα βιβλία οικολογικού ενδιαφέροντος. Μάλιστα, στο δεύτερο σχολείο δανεισμού της μουσειοβαλίτσας τα παιδιά με βάση τα ενδιαφέροντά τους οργάνωσαν αντίστοιχα και τη δανειστική βιβλιοθήκη της τάξης τους.

Αναφορικά με το δεύτερο άξονα, την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού προγράμματος, οι εκπαιδευτικοί που εφάρμοσαν τη μουσειοβαλίτσα δήλωσαν ότι μέσω των δραστηριοτήτων τα παιδιά γνώρισαν τον Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade, το έργο του και τους καλλιτέχνες που παρουσίασε στα μεγάλα βιβλία των εκδόσεων «Verve». Κατανόησαν το πεδίο δράσης και ενασχόλησης του εκδότη και κατατοπίστηκαν γύρω από τη διαδικασία έκδοσης βιβλίων καθώς και τις τεχνικές που εμπλέκονται σε αυτή. Συγκεκριμένα, δήλωσαν ότι το πληροφοριακό και εποπτικό υλικό για την τεχνική της στοιχειοθεσίας συνέβαλλαν τα μέγιστα στην κατανόηση του τεχνολογικού πλαισίου της εποχής ανακάλυψης της τυπογραφίας. Επίσης, μέσω του προγράμματος φαίνεται ότι τα παιδιά εξοικειώθηκαν με τους πολλαπλούς επικοινωνιακούς κώδικες του βιβλίου και το γνώρισαν ως ένα καλλιτεχνικό μέσο έκφρασης με πολλές δυνατότητες. Πειραματίστηκαν με διάφορες από τις προτεινόμενες δραστηριότητες και διαπίστωσαν ποιες προτιμούν. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πρώτο

σχολείο δανεισμού της μουσειοσκευής η χαρακτηριστική απορρόφησε όλο το δυναμικό της τάξης, ενώ κρίθηκε απαραίτητη από την εκπαιδευτικό η συνεργασία με την εικαστικό της τάξης. Από την άλλη, στο δεύτερο σχολείο το μικρό τυπογραφείο και η τεχνική της στοιχειοθεσίας ενθουσίασαν τα παιδιά και, όπως χαρακτηριστικά ανέφερε η δασκάλα, τα έκανε να απολαύσουν την όλη διαδικασία, η οποία πραγματοποιήθηκε σε μια στιγμή που διαπραγματεύονταν στο μάθημα της γλώσσας τους τρόπους επικοινωνίας των ανθρώπων στα βήθη των αιώνων σε διάφορους πολιτισμούς. Γενικότερα, από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών φαίνεται ότι τα παιδιά εργάστηκαν με ενθουσιασμό, ενδιαφέρον και φαντασία, επιδεικνύοντας ενεργό συμμετοχή σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος.

Ως προς τον τρίτο άξονα, το περιεχόμενο της βαλίτσας (αντίγραφα έργων μουσείου, πληροφοριακό υλικό, μικρό τυπογραφείο, ταμπλό, οπτικοακουστικό υλικό, οδηγός εφαρμογής, ιστοσελίδα) κρίθηκε επαρκές για την επίτευξη των στόχων. Η αφήγηση της βιογραφίας του Tériade, όπως αποτυπώνεται πάνω στο ταμπλό, κέρδισε τα παιδιά, ιδιαίτερα το γεγονός ότι είχαν τη δυνατότητα να διερευνήσουν την επιφάνειά του, καθώς φαίνεται ότι το νεαρό κοινό ενθουσιάζεται από την ελευθερία να αγγίζει ενδιαφέροντα αντικείμενα, να τα επεξεργάζεται και να τα αναδιατάσσει (Jeffers & Parth, 1996). Επίσης, οι μαθητές/τριες εντυπωσιάστηκαν από το μικρό τυπογραφείο και κατάλαβαν πώς γίνεται η στοιχειοθεσία και το τύπωμα, ενώ ιδιαίτερα κατατοπιστικά βρήκαν τα βίντεο οδηγιών της ιστοσελίδας. Γενικότερα, η ανταπόκριση ήταν θετική. Και πάλι σύμφωνα με τα λόγια της δασκάλας σε ένα από τα δύο σχολεία, ο αρχικός δισταγμός μετατράπηκε σε απόλαυση και όλοι στην τάξη ένωσαν ότι η βαλίτσα «τους ταξίδεψε».

Συμπεράσματα

Η φορητή μουσειοβαλίτσα «Απο...τυπώνοντας τον Tériade» αποτελεί μια εκπαιδευτική πρόταση μέσω της οποίας επιχειρείται η εδραίωση μιας αυθεντικής και δυναμικής επικοινωνίας με όψεις της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και με το ιστορικό, κοινωνικό και καλλιτεχνικό περιβάλλον. Σχεδιάστηκε σύμφωνα με τη νέα παιδαγωγική (Νάκου, 2001), ώστε να προάγει τη διαθεματική μάθηση και τη μαθησιακή διαδικασία με βιωματικό, διαδραστικό και διερευνητικό τρόπο. Οι προτεινόμενες δράσεις καθιστούν τον εκπαιδευτικό διαμεσολαβητή στην εφαρμογή της, αποτρέποντας την δασκαλοκεντρική προσέγγιση και λαμβάνοντας υπόψιν ότι μια κοινή αδυναμία ορισμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων που έχουν αξιολογηθεί ως απλά ικανοποιητικά είναι η ακαμψία στην προσαρμογή και ανταπόκριση σε ιδέες και αντιδράσεις που αναδύονται από τους μαθητές και τις μαθήτριες (Ofsted, 2008/11). Η συγκεκριμένη μουσειοσκευή περιλαμβάνει ένα δυναμικό και ευέλικτο πρόγραμμα που παρέχει την ελευθερία στον εκπαιδευτικό να επιλέγει, να εμπλουτίζει και να προσαρμόζει το πρόγραμμα στις ανάγκες της εκάστοτε ομάδας. Τα παιδιά διερευνούν εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης και δημιουργίας, αναιρώντας τους γεωγραφικούς περιορισμούς στη δυνατότητα εφαρμογής της και θέτοντας τις έννοιες «Σχολείο» και «Μουσείο» σε ένα συνεχή διάλογο.

Σύμφωνα με τη Ζαφειράκου (2000) δύο από τα επικρατέστερα μοντέλα της σχέσης «Μουσείου» και «Σχολείου» φαίνεται πως έχουν διαφορετική βάση και στόχευση. Κάποια εκπαιδευτικά προγράμματα στοχεύουν στην αισθητική εμπειρία και τη γνωριμία και εξοικείωση με την τέχνη και τον πολιτισμό μέσα από μουσειακά προγράμματα. Ενώ αλλού, κυρίως στις ΗΠΑ, τα μουσειακά προγράμματα έχουν ως αφετηρία το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου και εναρμονίζονται με αυτό. Η συγκεκριμένη μουσειοσκευή συνδυάζει στοιχεία και από τα δύο μοντέλα. Αφενός το οπτικοακουστικό υλικό (έργα καλλιτεχνών, παρουσίαση της ζωής και του έργου του Tériade, πληροφοριακό βίντεο για την τυπογραφία και τη χαρακτηριστική) έχει στόχο να μεταφέρει ως ένα βαθμό το αισθητικό βίωμα και να παρουσιάσει τον Στρατή Ελευθεριάδη - Tériade στα παιδιά, μεταφέροντας ένα τμήμα του μουσειακού περιβάλλοντος στην τάξη. Αφετέρου το εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι σχεδιασμένο έτσι, ώστε να εμπλουτίζει το σχολικό πρόγραμμα και να μπορεί να προσαρμοστεί σε αυτό. Δίνεται η δυνατότητα, με αφορμή τα βιβλία καλλιτεχνών, να διερευνήσουν επιλεκτικά και με

ευελιξία, τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και τα παιδιά, τεχνικές και θεματολογία προσαρμοσμένες στην ηλικία τους και στο σχολικό τους πρόγραμμα τόσο στα εικαστικά αλλά και σε άλλα γνωστικά αντικείμενα, κατά ιδανικό τρόπο με τη συνεργασία των εμπλεκόμενων ειδικοτήτων.

Η ανάγκη αυτής της διεπιστημονικής συνεργασίας των διαφόρων ειδικοτήτων αναδεικνύεται πρωταρχικής σημασίας παράγοντας στην εκπαίδευση. Για τον λόγο αυτό ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού προγράμματος της μουσειοσκευής μελετήθηκε ώστε να εναρμονίζεται με το γενικότερο πλαίσιο διεπιστημονικής συμπεριφοράς που επιτάσσουν οι σύγχρονες εκπαιδευτικές ανάγκες και παρουσιάζεται από την Καμπουροπούλου (2002). Σύμφωνα με αυτό δίνεται έμφαση στην ελεύθερη έκφραση κατά την αλληλεπίδραση με το ευρύτερο κοινωνικό-ιστορικό-πολιτιστικό περιβάλλον, στην αυτενέργεια για την ανακάλυψη της γνώσης, στην καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης μέσα από το παιχνίδι και τη διερεύνηση, στην ενεργοποίηση νοητικών διεργασιών και αισθητικών λειτουργιών μέσα από καλλιτεχνικές δραστηριότητες και στην παραγωγή προϊόντων συνδυαστικής σκέψης.

Σε αυτό το σημείο είναι σκόπιμο να γίνει αναφορά σε ορισμένες προϋποθέσεις, η έλλειψη των οποίων είναι δυνατό να δημιουργήσει περιορισμούς στη χρήση της μουσειοσκευής. Συγκεκριμένα, για την υλοποίηση ορισμένων δράσεων είναι απαραίτητα κάποια αναλώσιμα υλικά, όπως χρώματα για τη χαρακτηριστική, επιφάνειες χάραξης και τυπώματος, των οποίων η διαθεσιμότητα στα σχολεία δεν είναι πάντα αυτονόητη. Για το λόγω αυτό συμπεριλήφθηκαν ορισμένες πρακτικές προτάσεις στον οδηγό εφαρμογής, προκειμένου αφενός να αρθεί οποιοσδήποτε περιορισμός και αφετέρου να αξιοποιηθούν υλικά της καθημερινής ζωής δημιουργώντας ένα αυθεντικό περιβάλλον μάθησης και δημιουργίας. Επίσης, κρίνεται σκόπιμη η εξοικείωση προηγουμένως με τις δράσεις και τα υλικά στο βαθμό που απαιτεί η διαχείριση και η οργάνωση της τάξης, με γνώμονα πάντα ότι πρόκειται για μια πειραματική, βιωματική διαδικασία. Επιδίωξη και στόχος άλλωστε του προγράμματος είναι η διερεύνηση, ο πειραματισμός και η δημιουργία, ώστε να προωθείται η μάθηση μέσα από την πράξη. Προτείνεται η μάθηση μέσα από το προσωπικό βίωμα αντί της διδακτικής μετάδοσης γνώσης. Ο οπτικός αλφαριθμητισμός, η κριτική αξιολόγηση και σύνδεση με το προσωπικό βίωμα αναπτύσσονται μέσα από την άμεση εμπειρία και την πράξη (Salmon, 1995). Τέλος, μια ακόμη επιδίωξη είναι ο εμπλουτισμός της ιστοσελίδας του προγράμματος με παραγόμενο υλικό από τη διαδικασία δανεισμού της μουσειοσκευής, προκειμένου να υπάρξει διάχυση στην εκπαιδευτική κοινότητα.

Συνοψίζοντας, θα πρέπει να σημειωθεί ότι πρακτικές που προάγουν την εξωστρέφεια των μουσειακών χώρων, στη συγκεκριμένη περίπτωση των μουσείων τέχνης, και θέτουν τις εκάστοτε συλλογές σε συνομιλία με το ευρύτερο εκπαιδευτικό αλλά και στοχευόμενα με το μαθητικό κοινό, μπορεί να επιτύχουν σημαντικά οφέλη. Ανάμεσα στα οφέλη αυτά, σύμφωνα με την Κακούρου-Χρόνη (2006), συγκαταλέγεται και το γεγονός «ότι το παιδί θα μάθει να βλέπει, να κρίνει και να αγαπά την τέχνη, ότι ως ενήλικας θα διαθέτει από τον ελεύθερο χρόνο του για να ανανεώνει τη σχέση του με τον κόσμο και τα πράγματα και ότι θα αναζητά την ανανέωση αυτή και μέσα στο μουσειακό περιβάλλον».

Αναφορές

Dewey, J. (1958). *Art as experience*. New York: Capricorn Books. Retrieved from wed: <https://sites.evergreen.edu/danceasart/wp-content/uploads/sites/124/2015/09/Art-as-Experience-ch.1.pdf>

Eisner, E. W. (1998). *The kind of schools we need: Personal essays*. Portsmouth: Heinemann.

Grigg, C. (2004). Art education and the art museum. Στο R. Hickman, *Art education 11-18: Meaning, purpose and direction* (σσ. 39-55). London/New York: Continuum.

Hein, G. E. (1998). *Learning in the museum*. New York: Routledge.

Jeffers, C., & Parth, P. (1996, Autumn). Relating Controversial Contemporary Art and School Art: A Problem-Position, Vol. 38, No. 1. *Studies in Art Education, A Journal of Issues and Research*, σσ. 21-33.

Ofsted, (2008/11). *Making a mark: art, craft and design in education*. Retrieved from Ofsted, raising standards improving lives: www.ofsted.gov.uk

Salmon, P. (1995). Experiential learning. In R. Prentice, *Teaching art and design: Addressing issues and identifying directions* (pp. 22-29). London/New York: Continuum.

Silverman, K. (1983). *The object of semiotics*. New York: Oxford University Press.

Sturken, M., & Cartwright, L. (2018). *Practices of looking: An introduction to visual culture*. New York: Oxford University Press.

Vygotsky, L. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press. Retrieved from web: <http://ouleft.org/wp-content/uploads/Vygotsky-Mind-in-Society.pdf>

Zeller, T. (1987). Museums and the Goals of Art Education. *Art Education*, Vol. 40, σσ. 50-55. Published by: National Art Education Association. Ανάκτηση από web: https://www.jstor.org/stable/3193035?seq=1#metadata_info_tab_contents.

Αλεξάκη, Ε. (2002). Η Ιστορία της τέχνης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Πολυτέλεια ή αναγκαιότητα;. Στο Γ. Κόκκινος, & Ε. Αλεξάκη, *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή* (σσ. 197-211). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Δάλκος, Γ. (2000). *Σχολείο και μουσείο*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Ζαφειράκου, Α. (2000). *Μουσεία και σχολεία - Διάλογος και συνεργασίες: Αναπαραστάσεις και πρακτικές*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία;*. Αθήνα: Κριτική.

Κακούρη-Χρόνη, Γ. (2006). *Μουσείο - Σχολείο: Αντικριστές πόρτες στη γνώση*. Αθήνα: Πατάκης.

Καμπουροπούλου, Μ. (2002). Αισθητική προσέγγιση και καλλιτεχνικές δραστηριότητες στη μάθηση της Ιστορίας. Διδακτική ενότητα: "Η Ιπποκρατία στη Ρόδο". Στο Γ. Κόκκινος, & Ε. Αλεξάκη, *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή* (σσ. 283-296). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κατάλογος Μουσείου-Βιβλιοθήκης Στρατή Ελευθεριάδη (Tériade). Μουσείο-Βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade, Βαρεία Μυτιλήνη.

Κολιάδης, Ε. (2007). *Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτική πράξη*. Αθήνα.

Ματσαγγούρας, Η. (2007). *Στρατηγικές διδασκαλίας: Η κριτική σκέψη στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.

Μουσείο-Βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade: Η Επανεκθεση (Ιούνιος 2014). *Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης Βορείου Αιγαίου*. Μουσείο-Βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade, Μυτιλήνη.

Μπούνια, Α., & Νικονάκου, Ν. (2008). Μουσειακά αντικείμενα και ερμηνεία: Δημιουργώντας την εμπειρία, επιδιώκοντας την επικοινωνία. Στο Ν. Νικονάκου, & Κ. Κασβίκης (Επιμ.), *Εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο: Εμπειρίες και ερμηνείες του παρελθόντος* (σσ. 68-95). Αθήνα: Πατάκης.

Νάκου, Ε. (2001). *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Αθήνα: Νήσος.

Νικονάκου, Ν. (2011). *Μουσειοπαιδαγωγική: Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.

Ντιρογιάννη, Δ. (2011). Μουσεία: Πεδία εφαρμογής σύγχρονων θεωριών μάθησης. Στο Δ. Κελεσοπούλου (Επιμ.), *Παιδί και εκπαίδευση στο μουσείο: Θεωρητικές αφηρημένες, παιδαγωγικές πρακτικές* (σσ. 75-92). Αθήνα: Πατάκης.

Τεριάντ Εκδότης: *Εκατονταετηρίδα 1897-1997*. Μουσείο-Βιβλιοθήκη Tériade.